

HUSNIXAT DARSLARIDA DAM OLIISH DAQIQASINI TASKIL ETISH AFZALLIKLARI

Erkinova Mashxuraxon
Qo'qon universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim uchun mo'ljallangan bo'lib, unda talabalarga husnixat metodikasidan nazariy ma'lumot berish talabalarni husnixat talablari asosida yozish husnixatga o'rgatish metodikasi qisqacha yoritilgan. Maqola so'nggida esa mamlakatimizda Husnixat darslarida dam olish daqiqasini taskil etish borasida takliflar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: *Husnixatga o'rgatishning ahamiyati va vazifasi; husnixat tarixi, husnixatga o'rgatishning shartlari, metodlari va tamoyillari, va didaktik o'yinlari va chiroyli yozuv malakalarini rivojlantirish ko'zda tutilgan.*

Аннотация. Данная статья предназначена для начального образования, в ней кратко освещена методика обучения учащихся письму хуснихат с учетом требований хуснихата, даны теоретические сведения о методике уснихата. В конце статьи приведены предложения по установлению минуты отдыха на занятиях уснихата в нашей стране.

Ключевые слова: Значение и задача обучения уснихату; история уснихата, условия, методы и принципы обучения уснихату, развитие дидактических игр и навыков красивого письма.

Abstract. This article is intended for primary education, it briefly covers the methodology of teaching students to write husnihat based on the requirements of husnihat, providing theoretical information about the husnihat methodology. At the end of the article, there are suggestions regarding the establishment of a minute of rest in Husnikhat classes in our country.

Keywords: Importance and task of teaching Husnikhat; history of husnikhat, conditions, methods and principles of teaching husnikhat, and development of didactic games and beautiful writing skills.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni husnixatga o'rgatish ehtiyoji yuqoridagi talablar asosida yuzaga keladi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni husnixat bilan yozishga o'rgatish metodikasi ularda aniq, chiroyli va tez yozish imkonini hosil qilishi lozim. Bu kabi vazifalarni amalga oshirish uchun dastur mazmunini va uning talablarini, o'qitish usullarini, yozuviga o'rgatishning gigiyenik shartlarini, o'quvchilarning yozuvidagi individual kamchiliklarini tahlil qilish, kamchiliklarning yuzaga kelish sabablarini aniqlash va tuzatish usullarini ishlab chiqish zarur.

Demak, yozuv kishi hayotida pedagogik va ijtimoiy ahamiyatga ega. Yuqoridagi talab asosida yozishga o'rgatish boshlang'ich sinflardan boshlanadi. 1-4-sinf o'quvchilarini chiroyli yozishga o'rgatish uchun o'qituvchining o'zi husnixat bilan yozishi, shu bilan birga o'quvchilarni chiroyli yozishga o'rgata olishi kerak. Buning uchun o'qituvchi o'z metodini qo'ley olishi, husnixat darslarida mohirona metodlarni ishlatgan holda, dars davolida qiziqarli o'yinlar va dam olish daqiqalarni qo'ley olgan har bir o'qituvchi doimo o'z maqsadiga erishadi.

Husnixat va uni o'qitish fani amaliy fan bo'lib u chiroyli yozishga o'rgatish bilan bir qatorda ta'lim berish, tarbiyalash, vazifalarini ham bajaradi. Pedagogika oliy o'quv yurtlarida o'qitiladigan "Husnixat va uni o'qitish metodikasi" fanining maqsadi:

1. Talabalarga husnixat metodikasidan nazariy ma'lumot berish.
2. Talabalarni - bo'lg'usi o'qituvchilarni husnixat talablari asosida yozishga o'rgatish.
3. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini husnixatga o'rgatish metod va usullari bilan qurollantirish.

Boshqa fanlar kabi husnixat va uni o'qitish metodikasining o'z predmeti bor. Bu fanning predmeti ta'lim berish jarayonida chiroyli yozuvni egallash, grafik jihatdan to'g'ri va chiroyli yozishga o'rgatish hisoblanadi. Husnixat va uni o'qitish metodikasi boshqa fanlar bilan uzviy aloqada bo'lib ularning natijalariga tayanadi. Amaliy fan hisoblangan husnixat va uni o'qitish metodikasi til o'rganish jarayoni hamdir. Yozish uchun tanlangan til faktlari ayni vaqtda adabiy tilni o'zlashtirib borishga yordam beradi.

Pedagogik fanlar qatorida husnixat darslari ham ta'lim- tarbiya berish vazifasini ham bajaradi. Husnixat darslarida barkamol shaxs tushunchasi ichiga tozalik, tartiblilik tarbiyasi kiradi. Husnixat va uni o'qitish metodikasi ham pedagogikaning ta'lim-tarbiya birligi tamoyiliga amal qiladi. Husnixat va uni o'qitish metodikasining asoslaridan yana biri psixologiyadir.

O'zbek xalqi uzoq asrlik tarixida yaratib qoldirgan madaniy merosida hattotlik san'ati alohida o'rin egallaydi. Hozirgi kunda maktablarimiz oldida turgan muhim vazifalardan biri o'quvchilarning savodxonligini oshirishdir. O'quvchilarning savodxonligini oshirishda toza va chiroyli yozuvning roli katta.

Ulug' rus pedagogi K. D. Ushinskiy husnixat darslariga alohida e'tibor berib, "dastlabki orfografik malakalar husnixat darslarida tiklanadi", - degan edi. O'rta asrlarda har qanday asar qo'lda ko'chirilib kitob qilingan. Nafis kitob ko'chirish katta hunar va san'at hisoblangan. Bu hunar egalari tarixda hattot no'li bilan mashhur bo'lganlar. Hattotlarning ko'chirgan kitoblari kishilarni hayajonga solib, ularni zavqlantirgan. Shuning uchun ham hattotlik bilan no'l chiqargan shaxslar oddiy ko'chiruvchi emas, balki o'sha davning ilm-ma'rifat va yirik madaniyat arbobi hisoblangan. Qo'lda ko'chirilgan har bir asar san'at mo'jizasi kabi nodir asar hisoblangan.

XIV-XVI asrlarda bir qancha iste'dodli san'atkorlar - nafis kitoblarning ijodchilari yetishdi. Muhammad bin Husayn at-Tibiy, Mir Ali Tabriziy, Xorazmiy, Sulton Ali Mashhadiy, Mir Ali Qilqadam, Mimislar shular jumlasidandir. Bulardan tashqari, o'rta asrlarda yashagan bir qancha olim va fozil kishilar yoshlikdan hattotlik san'atini egallab, keyinchalik kotiblikda ham no'l chiqarganlar. Ular faqat o'z asarlarinigina emas, balki boshqa mualliflarning asarlarini ham ko'chirganlar. Masalan, Hofiz Sheroziy Xusrav Dehlaviyning "Xamsa"sini ko'chirgan. Alisher Navoiyning mohir xattot ekanligi tarixiy manbalardan ma'lum. Zahiriddin Muhammad Bobur arab grafikasida turkiy xalqlarga moslab "Xatti Boburiy" deb atalgan alifbe yaratdi. O'zbek maktablari 1940 yildan boshlab, rus grafikasi asosida yozuvga o'ta boshladi. O'zbek maktablari uchun husnixatga oid maxsus qo'llanmalar yaratilmagan bo'lsa ham, bu davrda yaratilgan turli metodik qo'llanmalardan foydalanib kelingan.

Psixologiya his, tasavvur, fikr, intilish, istak, havas, qobiliyat kabi tushunchalar haqida ma'lumot beradi. Husnixatga o'rgatishda bola psixologiyasidagi yuqoridagi holatlariga tayanib ish ko'riladi, o'quv materialini tanlanadi, sinflar bo'yicha taqsimlanadi. Husnixat va uni o'qitish metodikasi fiziologiya, tilshunoslik, adabiyotshunoslik vatarix fanlari bilan ham uzviy aloqadadir. O'quvchining yozuv jarayonidagi fiziologik holati qo'l harakatlari, yozganlarini to'g'ri, aniq talaffuz qilishda fiziologiyaga tayansa, yozuv uchun tanlangan matnni tahlil qilishda adabiyotshunoslik materiallariga, yozuvning paydo bo'lishi, uning jamiyatdagi tutgan o'rnini tushunishda esa tarix fanining yutuqlariga asoslangan holda ish ko'radi.

O'qituvchi o'z yozuvini yanada chiroyli va mukammal bo'lishi uchun uzluksiz shug'ullanib borishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yishi shart. Shunday fikrlar bor, agar muntazam yozib borilsa, yozuv yaxshilanib boradi. Lekin buning aksi ham bo'lishi mumkin: inson qanchalik ko'p yozsa, uning yozuvi shunchalik tushunarsiz bo'lib borar ekan. O'qituvchi to'g'ri husnixatda yozishni o'rganib olishi lozim. O'qituvchi faqat nazariy jihatdangina emas, balki har bir harf uchun yo'lga qo'yilgan amaliy proporsional bog'liqlikni ham bilishi darkor. Shu bilan bir vaqtda lozim bo'lgan mashqlar orqali qo'lning kaftiniva barmoqlar harakatini yengillatish va rivojlantirish kerak bo'ladi. Ya'ni husnixat darslarida dam olish daqiqasini tashkil etish bolalarni yanam yaxshi o'rganishga turtki bo'ladi.

Xususan husnixatga o'rgatish fani ham boshqa fanlar qatori o'zining tarixiy manbalariga ega bo'lgani holda o'sib, rivojlanib bormoqda. Quyida biz boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilishi zarur bo'lgan eng asosiy yozuv usullari haqida fikr yuritamiz. Bu metod va usullar quyidagilardir:

1. Chiziqli usul.
2. Genetikusul
3. Namunaga qarab yozish usuli.
4. Namunaga qarab ko'chirish usuli.

5. Nusxa ko'chirish usuli.
6. Tasavvur orqali yozish usuli.
7. Ritmik usul(sanoq-ohang)
8. Harf shakllarini tahlil qilish usuli
9. Yozuv malakasini ongli o'zlashtirish usuli
10. Qo'l harakatini mashq qildirish usuli.

Biz bilamizki, qo'l kaftlarining va panjalarining erkin harakatlanishini rivojlantirish uchun lozim bo'ladigan uslublar yozuvga o'rgatishda mashq harakteriga ega bo'lgan alohida mashg'ulotlarsiz ish bitmaydi. Bu mayda muskullar va qo'lning kaft qismi yaxshi rivojlanmagan. Ularda ko'rsatgich barmoq va ayniqsa uning uchi yaxshi rivojlanmagan, buning natijasida boia ko'rsatkichbarmoq bilan ruchkani qattiq bosib yozadilar. Bolalar katta barmoqdan ham yaxshi foydalana olmaydilar, buning natijasida o'z xohishlaricha ushlaydilar. Shuning uchun ham ko'rsatkich va katta barmoqning mayda muskullarini rivojlantirish lozim. Buning uchun husnixat darslarida dam olish daqiqasini tashkil etish bolalarni yanam yaxshi o'rganishga sabab bo'ladi. Maqolamizni tahlil va natijalar qismida bir qancha dam olish mashqlarini ko'rib chiqamiz.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, 2- va 3-sinflarda alohida husnixat darslari o'tkazilmasa ham, yozuvga o'rgatish qoidalari ona tili darslari bilant qo'shib olib boriladi. Ya'ni har bir ona tili darsining 8-10 daqiqasi husnixatga ajratiladi. 3-sinfdan boshlab bolalarda chamalash qobiliyatining o'sib borishi, qo'l va barmoq muskullarining taraqqiy etishi bilan ularda tez va mayda yozuv shakllana boradi. 3-sinfdan chiroyli yozuvga o'rgatish yuzasidan olib borilgan mashqlar har bir ona tili darsida 4-5 qatordan oshmasligi kerak.

Bu sinfda bosh harflarning yozilishini takrorlash bilan birga ayrim ish qog'ozlarini yozish qoidalari ham tushuntiriladi. Ish qog'ozlarini aniq, ozoda va to'g'ri bajarish shu sinfdan boshlab talab etiladi. Ish qog'ozlari (xat, adres, ya'ni manzilgoh, tilxat, ariza kabilar) qanday yozilishini o'qituvchining o'zi namuna sifatida yozib ko'rsatishi lozim. Bu sinfda ham o'quvchilarga yozuv qoidalari eslatib turiladi. Yozuv mashqlarini o'stiruvchi mashqlar ona tili daftarida bajartiriladi. Uy vazifasi uchun berilgan mashqlar bir betdan oshmasligi kerak. 3-sinf o'quvchilarining yozuvlari kattalarga xosligi bilan xarakterlanadi. Bu sinfda o'quvchilar qiynalmay erkin yozishga o'tadilar, ularning yozuv tezligi ham ancha yuqori darajaga ko'tariladi.

Bu davrda o'quvchilar o'z fikrlarini tezroq qog'ozga tushirishga harakat qiladilar. Yozuv tezligi past bo'lgan o'quvchilar esa ona tilidan berilgan topshiriqlarni bajarishda orqada qoladilar, ayniqsa, bu narsa diktant va yozma ishlarni bajarishda o'quvchilarga ancha qiyinchilik tug'diradi. Shuning uchun ham bu sinfda tez yozish malakasini o'stirish juda muhimdir. Bu sinfda o'qituvchining asosiy vazifasi o'quvchilarda kattalarga xos bo'lgan yozuv kalligrafiyasini shakllantirishdan iborat. 3-

sinfda to'g'ri tashkil etilgan chiroyli yozuv malakalari bir umrga saqlanib qoladi. Tajribalarning ko'rsatishicha, chiroyli va to'g'ri yozuvda sinf xattaxtasiga bo'rda aniq va chiroyli yozadigan o'qituvchining o'quvchilari chiroyli va to'g'ri yozadilar. Sinf xattaxtasida yozish malakalariga quyidagilar kiradi: birinchi navbatda, qo'l harakatini rivojlantirish, simmetriyani his qilish va taxtaning qaysi qismida harf, so'z va gap yozilganini tezda topishni, ya'ni bir qarashda topa bilishlikni o'rgatish lozim. Bundan so'ng bo'r bilan yozishni, u bilan ishlash texnikasini o'rganib olish lozim. Bo'r bilan yozishda ingichka va qalin shtrixlarni yozishni, shuningdek, ingichka chiziqdan bosib yozishga o'tish kabi malakalarni egallashlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'ulomov M. «Husnixat». Uslubiy qo'llanma. Toshkent, 1997.
2. G'ulomov M., Tursunova Q., Po'latova D. «Chiroyli yozuv malakalarini shakllantirish». Uslubiy qo'llanma. Toshkent, 2013.
3. 1-sinf yozuv daftari. Toshkent, «O'qituvchi», 2019.
4. Safarova R. va boshqalar «Alifbe» darsligi. Toshkent, 2011.
5. Shahnoza, I., & Ikromjonovna, J. S. (2023). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining dunyoqarashini shakllantirishda ertaklarning o'rni. Qo'qon universiteti xabarnomasi, 806-808.
6. Ikromjonovna, J. S. (2023). UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JORIY ETILGAN YANGI DARSLIKLARNING AFZALLIK JIHATLARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 661-663.
7. Ikromjonovna, J. S. (2023). Boshlang'ich sinflarga ta'lim berish jarayonida zamonaviy metod va vositalarning ahamiyati. Qo'qon universiteti xabarnomasi, 581-583.
8. SI Jumanova, G Mullaboyeva. Bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda Sharq va G'arb allomalarining qarashlaridan foydalanish
9. Educational Research in Universal Sciences 2 (14), 445-451
10. Shadiev R., Shadiev N., Fayziev M., Halubitskaya, Y. Improving Student Learning Satisfaction in Lectures in English as a Medium of Instruction with Speech-Enabled Language Translation Application. Lecture Notes in Computer Science (including subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics), 2020, 12555 LNCS, str. 576–581. https://doi.org/10.1007/978-3-030-63885-6_62